

Spis treści

Słowo wstępne 9

Część I. NAD „WIEKAMI CIEMNYMI” PRZEJAŚNIA SIĘ... 15

Rozdział 1. Historia badań 17

Początki archeologii wczesnego średniowiecza Północnych Włoch 17

Polsko-włoskie badania na Torcello i w Castelseprio impulsem do dalszych poszukiwań 21

Rozwój „archeologii miejskiej” w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku 23

Koniec XX stulecia: między historią a archeologią 24

Podążając w kierunku nowej dyscypliny: ku archeologii architektury 25

Rozdział 2. Między teorią a praktyką 30

Wzorcowy model miasta antycznego i jego brak we wczesnym średniowieczu 33

Model bresciański i weroński 37

Koncepcja miasta wyrażona w słowach 40

Terminologia klasyczna 41

Terminologia germańska 45

Toponomastyka średniowieczna 56

Współczesny spór o kontynuację i lukę osadniczą 59

CZĘŚĆ II. ZANIM BARBARZYŃCY OSIEDLILI SIĘ NA PÓŁWYSPIE APENIŃSKIM 65

Rozdział 1. Kryzys późnoantyczny 67

Italia przed wielką wędrówką ludów 67

Przyczyny i skutki kryzysu 71

Przecucie schyłku i braku stabilności: fortyfikacja miast 74

Niezgodność: zastój czy rozwój budowlany? 78

Spichlerze 79

Termy 81

Rozdział 2. Topografia miast po przyjęciu chrześcijaństwa 84

Zmiany w układzie przestrzennym miast 84

Między *sacrum* i *profanum* – zabudowa 86

Oratoria i *domus ecclesiae* 86

Dom czy kościół? 90

Bazyliki wczesnochrześcijańskie i martyryony 92

Pochówki 96

Epoka wędrujących kamieni 96

CZĘŚĆ III. OSTROGOCI – NA WPÓŁ GERMANIE, NA WPÓŁ RZYMIANIE 99

Rozdział 1. Geneza Ostrogotów 101

Greutungowie i Terwingowie 101

Ród Amalów	102
Pierwsze germańskie królestwo w Italii	104
Rozdział 2. Teodoryk Wielki... lub Dytryk z Bernu	108
Naśladownictwo czy twórczy eklektyzm?	111
Dualizm politycznych inspiracji	111
Kulturowe osiągnięcia Gotów	112
Rawenna, tym razem rzecz nie o mozaikach	118
Miejskie siedziby Teodoryka Wielkiego	121
Wiejskie rezydencje i kasztele	128
Rozdział 3. Koniec snów o potędze	133
Schyłek dynastii Amalów w Italii	133
Konsekwencje wojny grecko-gockiej	135

Część IV. LONGOBARDOWIE I ICH KRÓLESTWO PRZED ALPAMI 137

Rozdział 1. Kto opowiedział nam longobardzkie dzieje?	139
Średniowieczne źródła pisane: tam gdzie kończy się mit, zaczyna się historia	139
<i>Origo gentis Langobardorum</i> i <i>Edictum Rothari</i>	140
<i>Historia Longobardorum</i> Pawła Diakona (ok. 790 r.)	141
Źródła ikonograficzne	146
Średniowiecze	146
Od XVI do XVII wieku	149
„Barbarzyńcy” a propaganda w sztuce XIX wieku	151
Literatura i muzyka: uwagi na marginesie	155
Rozdział 2. Podbój Italii	159
„Długobrodzi” wojownicy na alpejskich i apenińskich szlakach	159
Podbój miast	159
Najazd na <i>castra</i>	160
<i>Gente in fuga</i> , czyli ucieczka ludów	162
Życie codzienne	163
Ustrój, administracja i prawo	164
Obyczaje	165
„Słynni” Longobardowie	171
Rozdział 3. Miasta, kasztele i wsie	177
Trzy czy cztery stolice królestwa?	177
Werona	177
Mediolan	178
Pawia	181
A co z Brescią?	182
Rola miasta w zagospodarowaniu przestrzennym	185
Związek miasta z regionem	186
Miasto a kasztel	187
Rozdział 4. Akulturacja i inkulturacja	189
Reorganizacja i przebudowa	189
Ciągłość typologiczna?	189
Kontynuacja technologiczna	191
Zerwanie z rzymską tradycją	194

Zmiany funkcjonalne przestrzeni	195
Zabudowa inna niż u Rzymian	196
Spolia	202
Czy miasto stało się wsią?	203
Rola religii w procesie asymilacyjnym	207
Longobardzki styl czy longobardzka sztuka?	211
Ceramika	211
Wyroby z metalu	212
Broń	214
Kamienne detale architektoniczne	215
Rozdział 5. Zmierzch bogów	219
Ostatnie nadzieje Dezyderiusza	219
Upadek północnego królestwa, ale nie upadek księstw	221
Na zakończenie. Nieustające wątpliwości	223
Tabele	230
Tabela 1. Ostrogoci w Italii (od 493 do 553 r.)	230
Tabela 2. Papieże i egzarchowie Rawenny	231
Tabela 3. Zestawienie dat panowania królów longobardzkich w Italii	232
Tabela 4. „Piramida” hierarchii władzy u Longobardów	234
Tablice genealogiczne	235
Tablica 1. Genealogia rodu Amalów w Italii (wg Jordanesa). Rządy Ostrogotów w Italii po wygaśnięciu linii Amarów	234
Tablica 2. Genealogia północnoitalskich królów i książąt longobardzkich, z poboczną linią władców księstw południowych	236
Bibliografia	238
Summary	255
Indeks nazw geograficznych	257
Spis map	264

Dominika Długosz (ur. 1979). Absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, tytuł doktora nauk humanistycznych uzyskała w 2007 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Doświadczenia zawodowe zdobywała jako asystentka w Muzeum Narodowym w Kielcach (2005–2008), adiunkt w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (2007–2008) oraz w Instytucie Filologii Klasycznej Uniwersytetu Wrocławskiego (2009). Kiedyś związana także z wrocławskim oddziałem Polskiej Akademii Nauk. Opublikowała kilka artykułów dotyczących zagadnień archeologii klasycznej i wczesnośredniowiecznej północnej Italii. Uczestniczyła w badaniach archeologicznych na wielu stanowiskach we Włoszech, a także w Polsce i Bułgarii. Dwukrotna stypendystka Uniwersytetu w Parmie (2002 i 2003), zwyciężczyni programu Marie Curie Fellowship na Uniwersytecie w Wenecji (2007), stypendystka włoskiej Fundacji C.I.S.A.M ze Spoleto (2008). Laureatka stypendium Fundacji Lancońskich z Brzezia w Rzymie (2010).

Północne Włochy z całym swoim bogactwem historycznym i kulturowym były, są i na długo jeszcze pozostaną wciąż tajemniczym, nieodkrytym dla badaczy lądem. Nierozwikłane zagadki i zmieniające się wciąż hipotezy dotyczące okresu zwanego niesłusznie „Wiekami Ciemnymi” są fascynującą intelektualną przygodą dla wszystkich tych, którzy pragną dowiedzieć się, jak po upadku zachodniej części Imperium Rzymskiego zmienił się Półwysep Apeniński. Nie wystarczy, byśmy przemianę, które zaszły z końcem późnego antyku i w dobie wczesnego średniowiecza, poznali ze źródeł pisanych. Historię tę znacznie lepiej opowiedzą nam źródła ikonograficzne... i kamienie.

Wystarczy tylko wejść na ruiny rzymskich miast i zobaczyć,

co na tych gruzach powstało, gdy dawną Italię podbiły i zamieszkały germańskie plemiona Ostrogotów i Longobardów. Każde bowiem miasto z jego zabudową jest opowieścią o tych, którzy je stworzyli, żyli w nim i wraz z nim znikali z kart historii. O splatających się i wzajemnie przenikających losach miast i jego mieszkańców jest ta książka.